

fessorer och Lärare, samt all den studerande ungdom att, för all ting, Guds fruktan, dygd och fria Konster måga sin tillväxt och framgång vinna; Ditt aldraheligaste Namn till ära, församlingen och Fäderneslandet till mycken gagn, och omsider dem sjelfwom till ewig salighet. Hålt och, O Gud, din wårdande Nådes hand öfwer detta ditt Tempel och Bönehus, samt både Lärare och åhörare i hälsosam orde och heligo lefwerne wärdigas bewara. Bönhör oss, då wi dig härom widare bedje, I Jesu Namn. Fader vår som äst i himlom, etc.

David Lindquist.

Liturgiska reformer och förnyelsesträvanden inom Greklands ortodoxa Kyrka.

Denna tidskrifts läsare torde knappast vara utan kännedom om den liturgiska strömning, som i våra dagar gör sig gällande i snart sagt alla Kyrkor och samfund. Rörelsen är mångskiftande. Dess förutsättningar äro ofta högst varierande och principerna för dess utformning ha stundom föga gemensamt.

Förutsättningarna för en liturgisk rörelse i Greklands kyrka äro helt olika våra svenska. En gammal och rik tradition gör icke behovet av nyskapelse påkallat. Icke heller har man stympat högmässan genom att beröva den dess betydelsefullaste del och höjdpunkt, nämligen nattvardsmässan. En grekisk menighet är också gudstjänstfirande, tillbedjande, icke en passiv åhörarskara. Förutsättningarna äro ej heller desamma som i den romerska kyrkan. Gudstjänsten är icke splittrad i mångfaldiga privatmässor, som varje präst läser, utan den fornkyrkliga ordningen med en enda, sjungen högmässa är väl bevarad. Behovet av reformer och förnyelse kan sålunda synas vara mindre skriande i den ortodoxa Kyrkan än i de västerländska; likväl ske smärre reformer och andra arbeta sig trevande fram.

Den första och viktigaste punkten på reformprogrammet har varit en allmän översyn av de liturgiska texterna. Långt fram i tiden ha handskrivna böcker brukats, i undantagsfall finner man dem alltfört i bruk. De första böcker som trycktes utgävos i Venedig och de ha ofta varit ganska felaktiga. Utgåvor av mer eller mindre privat karaktär ha även funnits och många variationer ha tolererats. Arbetet att finna den bästa och riktigaste texten har länge pågått och det har utförts med en viss grundlighet, till skillnad mot motsvarande arbete i den romerska kyrkan. För de unerade ha där utgivits nya böcker, vilka i många stycken

äro föredömliga, emedan man genomdiskuterat de flesta frågor och sökt nå en viss konsekvens, ehuru man ej kunnat undgå ett latinskt inflytande i sitt liturgiska tänkande. Det grundläggande felet har emellertid där varit, att man ej gått till handskrifterna, utan nöjt sig med att finna det »rätta» i de äldsta trycken. En drivande man i det arbetet har varit den originelle franske liturgisten Cyril Korolevsky, präst av den byzantinska riten. Han betraktar metoden att gå till handskrifterna såsom arkeologi!

En drivande kraft i reformarbetet i Grekland är professorn i liturgik vid Athens universitet Panagiotis Trempelas. Denne har gjort ett betydelsefullt arbete, genom att utgiva de liturgiska texterna med vetenskaplig apparat. Härvid har han använt det rika förrådet av handskrifter i Nationalbiblioteket i Athen. De rika handskriftssamlingarna t. ex. på Athos eller Patmos känner han blott genom den lärde ryske teologen Dmitrijevs kis arbeten. Denna begränsning är givetvis en svaghet. Måhända hade eljest arbetet aldrig kunnat fullföljas. Hans arbete om de tre liturgierna är sedan länge känt och uppskattat. På senare år ha ytterligare utkommit skrifter om dopriten, sista smörjelsen, vigseln och ordinationsriterna. Delvis som en frukt av detta arbete kan man anse den mässbok, som nyligen utkom och av den Heliga Synoden påbjudits. Det sista ordet har likväl icke därmed sagts. En kommande ekumenisk synod skall fastställa den rätta texten.

En redan genomförd, i viss mån liturgisk reform är kalenderreformen av 1923, vilken bestod däri, att man antog den gregorianska kalendern, dock med bibehållande av den julianska påskräkningen. Teologerna och den Heliga Synoden voro överens om, att denna reform kunde genomföras, om alla andra autokephala ortodoxa kyrkor följde. Den grekiska staten drev emellertid saken igenom. Ett splittrande moment infördes i den ortodoxa världen, ja i själva den grekiska kyrkan. Fyra metropoliter vägrade att antaga den nya ordningen, en viss utbrytning skedde och en icke obetydlig »gammalkalendrisk» frikyrka uppstod. Denna finnes alljämt ehuru den är illa sedd och den är ett av landets kyrkliga huvudproblem. Resultatet av denna reform är sålunda rätt varnande och de kan vara en läxa för oss svenskar, om vår Kyrka giver vika för statliga påtryckningar i kyrkliga frågor.

Gudstjänstens längd har visat sig vara ett problem. Högmässan drar gärna ut till två timmar och med föregående morgonsång kan den gudstjänsttiden nästan fördubblas. Orsaken har varit att söka dels i den släpiga sången, dels i de många upprepningarna. Vissa böner återkomma ända till sju gånger i mässan. Boten har varit att åtskilligt avkortats. De gamla antiphonerna mellan de första ektenierna ha ersatts med blott korta verser, fyra ektenier efter evangeliet, bl. a. den för catechumenerna, utelämnas, varför Cheroubikon sjunges omedelbart efter evangeliet. Dessa reformer, som synas ha ett visst fog för sig, ha ganska smärtfritt kunnat genomföras. Opposition från de gammaltroende, från klostren etc. för-

spörjes och icke minst från den ryska och andra slaviska kyrkor ses de med misshag. Att detta på Athos är okänt behöver icke påpekas. Där bevaras den senbyzantinska ordningen alldeles oförändrad. Inte ens dagens timmar räknas efter europeiskt visst, utan klockan är tolv när solen går ned. Iberernas kloster följer alltför av pietet den georgiska klockan, varför klockan där är tolv, när solen går upp.

Värdefullt är, att den gamla jerusalemitiska jakobsliturgien, som under de senaste århundradena varit nästan helt undanträngd av de kortare liturgierna av Basilius den Store och Johannes Krysostomos, nu åter vunnit en viss uppskattning och något allmänare börjat firas en eller två gånger om året i vissa kyrkor, särskilt dem, som uppkallats efter denne apostel. Denna är intressant genom sin ålderdomlighet och sina sköna böner och hymer. Genom sina egendomligheter bryter den udden av vissa ortodoxa krav på att en rätt kristen liturgi måste ha det eller det kända tecknet, som möter i de övriga två liturgierna. Ärkebiskopen Chrysostomos Papadoupolos av Athen var en ivrig försvarare av denna liturgi. Strävanden att återuppväcka den alexandriska Markus-liturgien ha ännu ej krönts med varaktig framgång.

Vi gå så över till de förnyelsesträvanden, som ännu ej vunnit kyrkoledningens bifall. Dessa strävanden ledas i regel av kretsar, som tillhöra det teologiska brödraskapet Zoe eller stå det nära. En stor religiös rörelse har genom detta brödraskap börjats i kyrkan och resultatet är icke ringa. Kyrkoledningen har knappast visat sig vara förstående utan har snarare motarbetat den. Det är något allmänkyrkligt däri, att kyrkoledningen, i synnerhet representerad av äldre biskopar, skall motarbota förnyelsesträvanden inte minst på det liturgiska området. Undantagen från denna allmänkyrkliga regel äro få men ofta lysande.

På den grekiska liturgiska rörelsens program stå flera små, men icke betydelselösa punkter. En sådan rör de tysta bönerna. Ständigt återkomma tysta böner, som prästen läser medan diakonen sjunger. Ofta skall prästen högt sjunga bönsens slut. Rådande praxis har emellertid blivit, att i synnerhet då diakon saknas, prästen läser den tysta bönen på fel plats, icke i samband med dess högt sjungna slut, eller beder han den inte alls, utan räknar med att änglarna, som ju äro hans medtjänare vid altaret, frambära de böneoffer, som han själv inte hinner med. Tanken är visserligen ganska from och för många måhända tilltalande. Den liturgiska förnyelsen går fram på en annan väg. Den vill att prästen högt skall läsa dessa böner, vilket torde vara det liturgiskt riktigaste, åtminstone i de flesta fall. Bruket har gripit omkring sig i synnerhet i städerna, detta år har emellertid den Heliga Synoden gripit in däremot.

Folkets livligare deltagande i gudstjänsten ville man befördra därigenom att det högt läst med i Trosbekännelsen och Fader Vår. Också har man velat låta lekmännen bättre deltaga i mäs-

sans hemligheter genom att låta ikonostasens dörrar stå öppna mera eller helt, så att de kunna se, vad prästerna göra vid altaret. Jag har t. o. m. sett nya kyrkor, som ingen dörr alls haft i stora porten. Här synes man återgå till ett äldre bruk, som ännu i tidig medeltid var levande. Jag har i klostret Hosios Loukas nära Delphi, varit med om en mäsas i en av klostrets kyrkor, där ikonostas saknades och man blott hade tunna draperier att draga för vid vissa tillfällen. Den kyrkan var byggd omkring år 1000. Klostrets övriga kyrkor hade heller icke ursprungligen haft ikonostas.

Knäfallet har blivit något omstritt. Menigheten förbliver, som känt är, stående under gudstjänsten, men gör stundom vissa knäfall. Under påsktiden och på söndagarna äro sedan kyrkomötet i Nicea 325 knäfall förbjudna, emedan knäfall vore uttryck för sorg och söndagen liksom påsktiden är uppståndelsefest. Motståndarna hävda detta mötesbeslut, de liturgiska förnyarna åter mena att förbudet ej gäller t. ex. tillbedjan av Herren Kristus närvarande i altarets allraheligaste Sakrament. Sedan länge brukas knäfall i den ryska kyrkan.

Bland smärre rättelser, som göras, kan vara av intresse att nämna förändring av en formel, som stundom brukas utan att den återfinnes i böckerna: kai sōson hymas, panagia parthene, vilket måhända en aning för starkt översättes: och fräls oss, allraheligaste Jungfru. Man förändrar nu ofta den till det dogmatiskt korrekta: och bed för oss, allraheligaste Jungfru.

Kommunionen intar icke den plats i kyrkolivet, som den borde. De flesta nöja sig med att bikta och kommunicera fyra gånger årligen. Följden är att ganska ofta endast prästerskapet mottager sakramentet. I den liturgiska förnyelsen ingår även flitigare communion åtminstone var vecka eller var fjortonde dag. Daglig mäsas förekommer icke i församlingskyrkorna men ofta i klostren. Dock är kommuniionsfrekvensen i klostren knappast högre eller blott något högre än bland »världsmänniskorna». Under medeltiden och även senare har gång på gång förespråkare och rörelser för flitigare nattvardsgång bland munkarna funnits, men de ha i regel icke haft framgång. Något större framgång har rörelsen nu haft tack vare sin starka förankring inte minst bland studerande ungdom.

I den romerska kyrkans många nutida förnyelsesträvanden kan man urskilja tvenne huvudtyper: den eucharistiska och den mer liturgiska. Den förra betonar eucharistien, i synnerhet själva mottagandet av kommunionen. Man ivrar för flitig, helst daglig nattvardsgång, och man har ett ringa intresse i nattvardsstatistik. Men denna rörelse har knappast intresse av att göra gudstjänsten förstådd och levande för lekfolket, det finnes intet intresse att råda bot på oskicket med de många mumlade eller i bästa fall lästa mässorna. Denna rörelse samlas ofta till eucharistiska kongresser. Den andra typen vill med den flitiga nattvardsgången förena förståelse för mässans tex-

ter och böner, den vill göra gudstjänsten till en prästens och församlingens gemensamma handling, i bästa fall vill den ock något omgestalta mässans yttre och t.o.m. införa folkspråket i mässan, vilket i viss mån redan skett. Det viktigaste med denna senare är emellertid att den också innebär en teologisk nyorientering med en klarare kyrkosyn, i vars enhet den nya strömningen organiskt ingår.

De grekiska strävandena kunna väl knappast helt liknas med någon av de två nämnda romerska typerna, men väl synas de stå närmast den förra typen. Inom den ryska ortodoxa exilkyrkan, särskilt sådan vi känna den från dess parisfakultet, möter en liturgisk strömning där det teologiska kommer klarare till uttryck, där en klarare ekklesiologi verkar befruktande på den liturgiska förnyelsen och giver djupare förståelse åt den flitigare kommunionen. Om denna rörelse mottagit någon inspiration från romersk-katolskt håll må vara osagt, måhända har den nya miljön med dess många problem framtvingit den. Den utomstående betraktaren, som söker bilda sig en föreställning om dagens läge i Grekland och som vill förstå vad som kräves nu, kan icke annat än vara glad över den rörelse som finnes. Dess betydelse som andlig väckelse kan icke nog betonas. Likväl kunde man önska, att en klarare kyrkotanke förkunnades och ett djupare inträngande i det eucharistiska offrets hemligheter finge åtfölja den. Under sådana förhållanden skulle rörelsen få än större betydelse och kraft att hålla tillbaka vissa mindre lyckliga inflytanden från Västern. En mindre önskvärd utveckling, som man dock här mindre än i Roms kyrka kan befara, emedan här en sund liturgisk tradition lever, kunde måhända genom en sådan teologisk injektion avvärras, och den grekisk-ortodoxa kyrkan kunde bli i ännu fler avseenden ett föredöme för kristenheten.

Eric Segelberg.

Recensioner.

Bengt Wahlström: Studier över tillkomsten av 1695 års psalmbok. Uppsala 1951.

Man kan studera psalmboken från olika synpunkter. De olika psalmerna kunna bedömas litterärt med hän-

syn till metrik och versens skönhet. Man kan också i likhet med J. W. Beckman och E. Liedgren söka fastställa de enskilda psalmernas ålder och proveniens med beaktande jämväl av deras teologiska innehåll. Eftersom de olika psalmerna ingå i psalmboken,